

ció" frissesége dicsérhető, ahogyan mindkét olvasó asztalára odakerült.

Végül, de nem utolsósorban *Féher Ferenc könyve*, amelyet valószínűleg háziolvasmányának szántak az általános iskolák ötödik osztálya számára. Anyagát részben *Az én nyuszim*, részben pedig az *Egy kiskirály kunyhójából* című kötetekből válogatta és költötte át, valamint az utószót írta Predrag Čudić. Mivel osztályban feldolgozandó anyagról van szó, igen jó szolgálatot tehetnek Mira Banjac kísérő jegyzetei. A kötet életre hívója ezúttal nem

újvidéki kiadó, hanem a belgrádi Nolit és Prosveta. „Prepevao” írja Čudić neve előtt. Fordításnak nem is meri nevezni munkáját. Az ekvivalenciát tekintette tehát elsődleges célul, a versek természetes hangzását. Ez persze nem mindig sikerült neki. Munkája azonban mégis dicséretesnek minősíthető.

*

Nagyon szép, nekem tán legjobban tetsző drágakő az akvamarin. Szépsége a tenger vizének áttetsző nyugalmit, színének pompáját idézi.

VIRÁG AGNES

FORRADALMÁROK VESSZÓFUTÁSA ÉS MEGTÖRETÉSE

DANILO KIŠ: *Borisz Davidovics síremléke*.

Fordította: Borbély János.

Forum, Újvidék, 1978.

Aki figyelemmel kíséri az irodalmi életünkben — vagy újabban inkább a napi- és hetilapok hasábjain; bírósági termekben — folyó szellemi csatározásokat, jogos vagy jogtalan vádaskodásokat, elmarasztalásokat, sőt nem ritkán a kimondottan sport-szerűtlen és embertelen „gyomrozásokat”, övön aluli „mélyütéseket”, az — ha egy kicsit is tisztességes és jóérzésű — általában nemcsak a következményekre kíváncsi, hanem arra is, ami az embereket — ez esetben az olvasókat — ilyen vagy olyan állásfoglalásra készíti.

A recenzens, a kritikus dolga persze nem az, hogy jó vagy rossz meggyőződése szerint az egymással szemben álló táborok bármelyikéhez csatlakozzon, hanem egyedüli helyes magatartása csakis az lehet, hogy egy-egy vitatott, remekműnek kikiáltott — és ugyanakkor súlyos vádakkal elmarasztalt — műről a lehető legtárgyilagosabban mondja el a véleményét.

Mivel semmi okunk a köntörfalazásra, hadd mondjuk el máris, hogy ezúttal — ahogy azt olvasó-

naplónk alcíme is jelzi — Danilo Kiš *Borisz Davidovics síremléke* című könyvének magyar nyelvű kiadásáról lesz szó, amelyet Borbély János körültekintő és pontos fordításában az ősz folyamán jelentetett meg az újvidéki Forum Könyvkiadó.

Mint ismeretes, Danilo Kišt szóban forgó könyvének első és második szerbhorvát nyelvű kiadása, valamint az Andrić-díjra jelölése alkalmából több szerbhorvát író és újságíró (Miodrag Bulatović, Branimir Šćepanović, Dragan Jeremić, Dragoljub Golubović stb.) plágiummal vádolta, mondván, hogy a hét fejezetből álló „közös történet” egyik-másik fejezetét, részben vagy egészben átírta, átmásolta, s így „idegen gyöngyökkel” (a magyar ezt úgy mondja: idegen tollakkal) ékeskedik.

Hogy igaz-e vagy sem ez az állítás, annak eldöntése nem ránk tartozik, s nyilván a történészeket, irodalomtörténészeket, szövegkutatással foglalkozó textológusokat kell hogy érdekelje elsősorban.

Mi csupán arra kívánjuk felhívni a figyelmet, hogy Danilo Kišnek ez a hatszáz évet átfogó, de mindekelülte a sztálini tisztogatások („csisztkák”) idejével foglalkozó műve, bármennyire is elgondolkoztatató és leleplező szándékkal íródott — mármint a forradalmok vesszőfutásáról és megtöretéséről —, korántsem hat az olvasóra a döbbenet és az igazi felfedezés erejével, mivel a forradalmi vonal merevségét, a hatalmaskodókat és kegyvesztettjeiket, a provokátorokat, vizsgálóbírókat és áldozatokat bemutató történetei — a könyv címadó történetek kivételével — túlságosan elnagyoltak, vázlatosak, íróilag és mesterségbelileg kidolgozatlanok.

Olyanok, mint a kis és nagy igazságokról, az ember és a gerincmegroppantásról, megtöretésről, vizsgálóbírókról, fantomokról, hamis beismerő vallomásokról, politikai ködlovagokról, vérről, csontról, kinszenvedésről — meg hát az előzményként mindig ott feszülő félelemről és rettegésről — elmondott sietős, hézagos, s nem ritkán kuszált történetek általában.

Danilo Kiš minden írói, költői, műfordítói és kutató erényét becsülve — de ezúttal csupán a végterméket, tehát mostani művét szem előtt tartva —, azt kell mondanunk, hogy ebben a műfajban magyar és szerbhorvát nyelvterületen is olvastunk már sokkal izgalmasabb, megdöbbentőbb és irodalmilag is erőteljesebb szövegeket, alkotásokat. Jelzésképp hadd utaljunk csak a *Kimondhatatlan nyomorúság* című 1976-ban Budapesten megjelent két emlékiratra (amelyek a 15—16. századi oszmán fogságról, a törökök gonoszságáról és a török rabok gyötrelmeiről szólnak) vagy Nadezsda Mandelstam a szerbhorvát nyelvterületen éppen Kiš könyvével nagyjából egyidejűleg megjelent *Félelem és remény* (Strah i nada) című emlékiratára. Ezek a könyvek dokumentumértékük, eredetiségük és általános emberi mondanivalójuk, történelmi távlatuk — és ne szégyenkezzünk kimondani: ihletettséjük — szerint is messze fölülmúlják a *Borisz Davidovic síremlékét*. Két okból is. Egyrészt azért, mert megszenvedettek és hitelesek, másrészt pedig azért, mert a valóság eleven dokumentumai. Kišnek tehát — aki a könyv ta-

nulságai szerint másod- vagy harmadkézből értesült a történeteiben megrajzolt borzalmakról — mindenképpen lépéshátránya van a saját élményük alapján vallomástevőkkel szemben.

Hogy mekkora ez a hátrány, az egyetlenegy példából is kitűnik: Nadezsda Mandelstam *Félelem és remény* című könyvének mindössze két kis fejezete, *A csoda természetéről* (O naravi čuda) és a *Ne öl* (Ne ubij) is sokkal többet elmond nagyjából ugyanarról a korról, amiről Kiš, könyvének láttató ereje híján, 113 oldalon sem tud kellőképpen meggyőzni bennünket.

Nem tehetek róla, de természetem olyan, hogy a véres kezű Fegyűkinok és Blumkinok leleplezésében, sátáni arcvonásainak megmutatásában, a hatalom packázásainak kitérgetésében inkább annak hiszek, s annak adok előnyt, aki maga is végigszenvedte a kimondhatatlan nyomorúságokat; a zord szigorral emberre leső „gyanakvó lakatokat”, „kopár tájakat”, s az ölésre és az emberevésre mindenkor kész „vak kort” pedig nemcsak levelek, levéltári dokumentumok, történelemkönyvek — tehát többnyire másod- és harmadforrásból merített dokumentumok — alapján festi meg, hanem a saját élményei alapján. Ugy, ahogy azt a sztálini tisztogatásokban nyomtalanul eltűnt Oszip Mandelstam is teszi, aki 1923-ban írt *Korom* című versének könyvtárnyi irodalommal felérő első két szakaszában így énekel:

*„Korom, vadam, ki tekinthet
a szemedbe, van-e, ki
képes két század-gerincet
vérrel megtapasztani?”*

*Építő vért önt-buzogtat
dolgaiból a világ,
csak mihaszna senki borzad
új napokba lépni.*

*Ember, míg élsz, vinned is kell
hátgerinced valahogy,
láthatatlan hátgerinccel
játszanak a nyers habok.
Mint a kisedd zsenge porca,
a csecsemőkör, s a lét
teljét áldozatra hozza
újra, mint a gödölyét”...*

(Lator László fordítása —
a kiemelés tőlem. Sz. I.)

Mert, ha igaz, hogy „Még a kő is megszólal, ha kiverik a fogát”, s hogy „Az égi és a földi mennyországba véren és tűzön át vezet az út”, akkor az ezt kifejező művek esetében is legjobb, ha valóban azok veszik kezükbe a tollat, akiket a megszenvedett nyomorúság, rettegés, iszonyat — és remény — készít szólásra; a korral és emberrel történő, múlttal, jellel és jövővel folyó örök párbeszédre.

Vagy ha ezektől a személyes élményektől el is tekintünk, legalább azt várjuk el, hogy írásának, művének tárgyát, vagy egy-egy kort, ki-ki a legnagyobb érzelmi-gondolati izzással, feszültséggel élje át, idéze meg ábrázolás közben.

És ilyen összefüggésben, ezzel a tanulással már nem is érdekes, hogy a *Borisz Davidovics stremléké*-ben van-e vagy nincs — plágium. Mert a „nemes anyaggal” vívott küzdelemben, Danilo Kis, sajnos, ezúttal alulmaradt!

Persze a *Borisz Davidovics stremlékeszerű*, félig-meddig dokumentumértékű könyvekre. — s főképp a nálánál jobbakra — minden kor-nak nagy szüksége van. Szüksége van azért, hogy a mindig könnyen befolyásolható fiatalok ne váljanak könnyűszerrel gyilkosokká, vagy a gyilkosok játékszerévé; illetve azért — ahogy azt Nadezsda Mandelstam mondja a már említett emlékiratában —, hogy „Az emberevői mentalitás ne terjedjen úgy, mint a fertőző kór”.

SZÜCS IMRE

A NYELV SZELLEME

KOSSA JÁNOS: *A mi nyelvünk.*
Forum, Újvidék, 1978.

Ha két nemzetiség él egymás mellett, mindennapos érintkezésben, elkerülhetetlen, hogy nyelvi hatást gyakoroljon egymásra. Ez a nyelvi hatás persze egészen minimális, ha a kisebbség felől a többség felé irányul, viszont igen nagy méreteket ölthet a kisebbség nyelvét illetően, még akkor is, ha ez a kisebbség politikai értelemben többé egyáltalán nem egyenlíthető ki a régi idők jogfosztott kisebbségével, hanem teljes egyenjogúságban él a nagy közösség keretében, beleértve a nyelvi egyenjogúságot, valamint az egyre inkább kialakuló többnyelvű igazgatási, bírósági stb. gyakorlatot is. Az összetartozó közösségnek ugyanis olyan közös problémái, olyan közös fogalomkörei léteznek, amelyek — legalábbis látszatra — nem egyszer megkövetelik a kisebbségi nyelvben a régi terminusok átalakítását is a többségi nyelvben változó terminusoknak megfelelően.

Persze nem egy esetben felmerül a kérdés, hogy szükségszerű-e egyes terminusoknak a változása magában a többségi nyelvben is, hogy kifejeze a módosulás valami olyan új lényegét, ami miatt el kell vetni a régi szót, a régi kifejezést. Sajnos, azt tapasztalhattuk nem egyszer, hogy ezek a módosulások inkább belemagyarázások következményei voltak, semmint a politika alakulásának és a nyelv fejlődésének elkerülhetetlen velejárói.

A változó közigazgatási terminológia például sok esetben komoly probléma elé állítja a nyelvművelőket. A változó fogalmak nyomán keletkező módosult terminusok összekeverednek, a kisebbségi nyelv különösen a beszélt nyelvben szinte kritikátlanul veszi át az újabb és újabb többségi nyelvi kifejezéseket, mert hirtelenében nem találja meg az adekvát terminusokat, s ezt a kezdeti kapkodást fokozódó zürz-